

Misima Jukio: Az aranytemplom

Az Aranytemplom szépsége nem szemmel látható. Valójában csak egy öreg, megfeketült, háromszintes pagoda, nemhogy szép lenne, de határozottan csúnya. Még a tetején lévő bronzfőnix is olyan, mint egy varjú, amely éppen rászállt. Így látja a kisfiú, amikor apja először viszi oda. A történet a fiú életútját mondja el addig a pontig, mikor úgy dönt, hogy felgyújtja a templomot.

„Nincs az Aranytemplomhoz fogható szépség ezen a világon” — mondogatja kiskorától fogva az apja. A templom a fiú, Mizogucsi ábrándjaiban — még mielőtt meglátná — a lehető legszebbé válik, és idővel a vele való találkozás után újra az elérhetlenség vágyképpé formálódik. Mindent, amit megszerezhetetlennek és felfoghatatlannak lát, hozzá hasonlít. A tündöklő és titokzatos fény szépségét, ami szinte oldalról oldalra jelen van a regényben, Camus és Mészöly napégette, éles fényvel megvilágított tájait idézve élénk. És az emberi arc szépségét, amely Uiko, szeretőjével a közös halált választó lány holdfény-megvilágította, örökkevalónak tűnő arca formájában kíséri végig.

A végtelen szépség és az emberélet nem férnek össze a fiú gondolataiban: „Miért nyújtogassam a kezem az élet után a szépség végtelen öleléséből? Jogos, hogy a szépség lemondásra kötelezzem. Lehetetlen kitapintani egyik kézzel a végtelent, a másikkal az emberéletet.” Majd később így okoskodik: „Egyre nyilvánvalóbb az ellentét az Aranytemplom és az emberi lény között; míg az utóbbi formája megtörhető, mégis az örök élet látomása lebeg felette. Az Aranytemplom megtörhetetlen szépsége felett viszont a pusztulás lehetőségéé.” Nincs tehát más út, a tetteknek be kell következnie. A templom, amely a háború bombázásaitól megmenekült, nem menekülhet meg a fiú elhatározásaitól. Mindez 1950 nyarán történik, Mizogucsi mindössze 21 éves ekkor. Eredetileg az volt a vágya, hogy az aranszín szentélyében haljon meg az égo templomban, de nem tud oda bejutni. Ezért azt érzi, biztos, hogy elveszett, és csak fut, ameddig bír. A könyv utolsó mondata azonban így hangzik: „Arra gondoltam, hogy élni akarok.” Komoly fejtörést okoz, hogyan értsük ezt a mondatot, miként zavarba ejtő a zen-példázatgyűjteményből, a Rinzaikuból való mondás is, amely kétszer bukkan föl a szövegben: „Ha Buddhával találkozotok, öljétek meg Buddhát, ha ösötökkel, öljétek

meg ösötököt... Csak így nyerhettek megváltást.” Tagadni egy mélyebb, hitelesebb viszony reményében — mintha erről lenne itt szó.

A fiúnak az Aranytemplomhoz való kötődésben nem kevesebbet, mint a saját életéhez való viszonyát kellene megoldania. A templom kézzelfogható, mégis elérhetetlen. Az élete túlzottan is közeli, mégsem kézzelfogható. A templom az elérhetetlen teljesség szépségét jelenti. A fiú csúnya és dadog. Mint gondolja, dadogása nem más, mint személyes kapcsolódása a szépséghez. Mikor előre elképzeleti tettét, femerül benne a kérdés: mi semmisülne meg a templommal? A templom elérhetetlen, önmagán túlmutató. Van-e akkor értelme annak, hogy valaki elpusztítsa? Semmi értelme sincs, legalábbis a templom szempontjából. A fiú azt mondja, éppen azért teszi meg, mert hiábaváló. A tökéletes szépség nem lesz más ettől. (Ugyanis az akkor is megmarad, ha az épület elpusztul, mint ahogy a megidézett nő-dráma vak vándorszerzetese is rá tud csodálkozni a napra, habár nem láthatja.) Az a valaki lesz más, aki a tettet elköveti.

A zen példázat nyomán felmerül a kérdés: nyerhet-e megváltást azáltal, amit tett? Mert azt nem tudjuk meg, hogy mi történik vele azután. Elmondott történetéből csak azt látjuk, hogy kielégítetlen szenvedély emésztí, ugyanaz, mellyel Marguerite Yourcenar az frót jellemezte. A regény már idézett zárómondata is emlékeztet Misima utolsó mondatára, amelyet a fiú tette után 20 évvel elkövetett szeppekukó napjának hajnalán írt le: „Az emberi élet rövid, de én szeretnék örökké élni.”

Az a kielégítetlenség tehát, amellyel később az író saját magát pusztítja el, most az Aranytemplom pusztulásához vezet. Olyan szenvedély ez, amilyenrel Iván Karamazov tagadja az ördög létét, és ami mégiscsak azt jelenti, hogy hisz benne? Máskülönből miért okozna ekkora feszültséget, hogy a templom, amely hosszú évszázadok óta „fürdött a nap tüzében” és amely napáldozatok vagy holdfényes éjszakákon olyan volt, mint egy „örökké villódzó szellő-víz-láng emelte épület”, egy napon ténylegesen a lángok martalékává lesz? Ha nem lenne abban, amit ez a pagoda jelent, akkor nem is kellene felgyújtania?

A történet olyan nyugtalanító, hogy nem akar sehogysem feloldódni a dilemma: mindez tehát

mire jó? A lélektani ábrázolás nem marad el, az elmélkedések is egyenesen mutatnak előre a végkifejlet felé, mégis fogva tart a kérdés: mi történt itt valójában és miért történt? A történetmondás jellegéből következően annyira közel vagyunk a fiúhoz, hogy szinte már azáltalánknak magunkat, értjük, miért tette, amit tett. Ám azt kell éreznünk, hogy tette által olyat tud, amit mi nem tudunk. Tudása fontosabbá válik tetténél. Habár ezt a tudást csak annyiban érzékeljük, hogy nem tudjuk átlátni.

Szilágyi Andor: Világtalan szemtanú

Hűség, igazság, haza, halál: mesét mond nekünk Szilágyi Andor. Fogalmakról, melyekről a huszadik századvégi ember már csak fáradt mosolyú cinizmussal, csendesen, vagy reflektorfényben, szónoki emelvény magasából harsogva mer szólni. Harmadévszázadnyi önmagunkról beszél, történelemről, mely még túlságosan is jelenkor ahhoz, hogy pusztá tananyagává merevüljön.

Cinizmust, plakát-patetizmust egyaránt kerülve kellett megfogalmaznia az írónak mondandóját, hogy hiessünk neki. Hitóriasi hitelesség és fikció olyan arányú elegyítésére volt szüksége, hogy az 1956-os eseményekről és annak szereplőiről konkrét véleményt mondhasson, de a tényvilágtól megszabadulva kérdéseit egyetemesé tághassa.

Szilágyi könyvének legnagyobb erénye, hogy a szerző ezt a helyes keverési arányt megtalálta. Törekvése újszerű prózairodalmunkban, ahogy eredeti a kötet „naivregény” műfajmeghatározása is.

Közöség a naivításban: ez a tulajdonság köti össze a történet egymástól oly különböző két főalakját: Amerigót, a száműzött Örökös Elnököt, s a Saint Lasare tér világtalan, európai fizimiskájú, de feketebőrű, árva „kintornását”, Kitsi-Kopint. Az őket körülvevő és tudatos, vagy öntudatlanul ellenük szövetkező világgal szemben Amerigo és Kopin erkölcsi lények maradnak, és vállalják ennek következményét: az erőszakos halált.

De tévedünk, ha szobormerev hőökként képzeljük el őket. Mi sem áll távolabb Amerigótól, a huszvalahány éve virágai és színes madarai között éldegélő derűs Öregtől. Ha klisé-ember lenne, a szikárzó szépségű, Lady Macbethre emlékeztető Infánsné hamar behalózná. Ereve éppen meghatározhatatlanságában áll. Titka múltjában rejtőzik, múltját pedig kéziratba rejtette. Az Infánsné kivégezte őt, mint a hatalom elleni élő terhelő bizo-

Így lehet az, hogy a regényben mégis értelme van annak a tetteknek, aminek a hétköznapok világában semmi értelme sincs. Amennyiben itt végső soron nem a templom, hanem a fiú élete a tét. Mit kezdjen tétivel és tudásával? A templom újra felépíthető, de mi lesz a fiúval? Ez a kérdés húzódik meg a történet mögött. És hogy lehetőség legyen erre gondolni, azért kellett leégnie az Aranytemplomnak. (Európa.)

Károlyi Csaba

nyítékot, de a kéziratra nem talált. Azt Kitsi-Kopin, kapta megőrzésre, aki a rosszat sejtő Örökös Elnök utasítása szerint megette, testévé emésztette a múltat.

Az ösztönösebb, naivabb naiv: Kitsi-Kopin, a világtalan szemtanú, aki közeli rokonságot tart a világirodalom egyik archetipusával, a közvetlen valóságot nem, de a jelenségek mögötti lényeket pontosan látó jóssal, az igazságot szóló vak énekessel. Ő sem külső szerephez igazodó hérosz. Szembekerül az elhallgattatás mestereivel, mert nem tudja ki nem kiáltani, világgá nem üvöltöni, amit a hatalom aljasságáról megtudott, amit a képmutatók szívében meglátott, s főképpen nem tudja eltitkolni, hogy barátját, Amerigót meggyilkolták.

A regény vázát Kitsi-Kopin monológjai adják, ahogy időbeli keretét is az ő egy éve esedékes kivégzésének napja szolgáltatja, melynek során pszichéje újravetíti a múlt eseményeit, látszólag ötletszerűen dobálva egymásra a sűrűn és szeszélyesen vágott filmdarabokat. A szemmel láthatatlan dolgok vizsgálója előtt lassan kirajzolódik a terror, közelebről a mi harminchárom éven át működő háziterrorunk működési mechanizmusa.

Az olvasó feladata nem is az, hogy a szereplők kilétét és funkcióját azonosítsa — ezt sajnos az író sok helyütt túl is magyarázza —, hanem hogy egymáshoz fűződő bonyolult viszonyait feltérképezze, így jutva közelebb valódi természetük megismeréséhez. S így tárul fel az árulás, hogy a feledés orgyilkosságra kapható, s a nyomorultakat becsapó reménység vele paráználkodik, hogy egyetlen kis leprás barátján kívül mindenki Kopin vesztét akarja, hogy már ő se hordozhassa az igazságot, s főleg ki ne énekelje, mert ő romba enekelheti a rendszert, és szétpukkaszthatja az Infánsné varangy-szívét, leénekelheti arcáról a szépséget, megmutatva igazi halálfejét.

A diktatúra lényege nem a mélytorkú, ástító puskacsőben lakik, hanem az ástító agyakban, az intézményesített hallgatásban, az Örökös Elnököt